

'הכל כפוי... והרשות נתונה'

'מלמד שכפה עליהם הר כגיגית'

רמז להסכמת העם ולכפיה מלמעלה

ספר שמות פרק יט

(ה) ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ: (ו) ואתם תהיו לי ממלכת פהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל:

בין 'תורה שבכתב' ל'תורה שבעל פה'

מדרש תנחומא נח פרק ג

...ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר? והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה, ענו כלם ואמרו: נעשה ונשמע! מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט.

אלא אמר להן על התורה שבעל פה, שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו שנא' ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך (דברים ו').

וצ"ע: וכי על מה אמרו 'נעשה ונשמע' על תורה צדוקית?.. שאין מבינים בה על מה מתחייבים?..

'גר שנתגייר כקטן שנולד דמו'

ע"ד היתר יעקב בשתי האחיות...

הר קשה ברז"ל מחתכו..

הקדוש ברוך הוא ואצל אנוסתו כתיב ולו תהיה לאשה לא יוכל שלחה כל ימיו ולכך כפה השם יתברך עליהם ההר כגיגית להיות החבור הזה הכרחי, וכל זיווג וחבור הכרחי אין סלוק והסרה כמו שהוא אצל המאנס אשה:

וצ"ב והלא ישראל היו 'ארוסתו מאהבה' ואין להם דין 'אנוסה'? ואם לכבול אותה אליו, הרי ה'אנוסה' יכולה לסרב להינשא למי שאנסה!

רעיון דומה מעלה רבנו זי"ע [לקו"ש חל"ו ע' 15] ותמציתו:

אינו דומה התבטלות העבד מרצונו הוא שאיננה התבטלות שלימה, משא"כ כאשר שיעבודו הוא לגמרי מצד האדון...

[ודימה זאת לעניין הלכתי:]

זהו הטעם על זה שהשעבוד דעבד שמכרוהו ב"ד הוא שעבוד גדול יותר מהמוכר עצמו, דמכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית, משא"כ המוכר עצמו ועוד חילוקים כי המוכר עצמו הוא ברצונו וכשמכרו אותו ב"ד הוא על כרחו!

סיכום: 'נעשה ונשמע' – הריהו כ'מוכר עצמו'

'כפה עליהם' – ה"ה כ'מכרוהו בית דין'

ומהי מעלת

'מוסרין לו שפחה כנענית' בנמשל?

מסכת שבת פח,א.

"ויתניצבו בתחתית ההר", אמר רבי אבדימי בר חמא ובר חסא, מלמד שפפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה – מוטב. ואם לאו – שם תהא קבורתכם.

כפייה זו למה ליה?

תירוץ התוספות שם

כפה עליהן הר כגיגית – ואף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע? קמח יהיו חוזרים כשיראו האץ הגדולה שילאחיה נשמתן.

וכבר הקשה המהר"ל:

הלא זה מבטל כל זכותם של ישראל שהקדימו נעשה לנשמע? שהרי לולי הכפיה שמא היו חוזרין בהן...

ותמצית תירוץו:

קבלת התורה תכלית הבריאה היא, ואי אפשר להשתיתה על 'הסכמת אנוש', זה חייב להיות יסוד מוכרח, בלתי תלוי בהסכמתם!

ומסיים במשל:

...וכך מוכח במדרש בפסוק ולו תהיה לאשה לא יוכל שלחה כל ימיו כשבא הקדוש ברוך הוא לתת תורה על הר סיני כפה עליהם ההר כגיגית שיקבלו תורתו, וכיון שכך הרי ישראל אנוסתו של

ברם, דרשות אלו אינן מבארות, למה צריך 'לאיים' עליהם כל כך? ישאלם מחדש לאחר ה'גירות': רצונכם לקבל את התורה? – ובוודאי יענו שנית: 'נעשה ונשמע' גם בלא הכפייה!...

'פנימיותה של הגיגית'

תו"א צח, ד. ואילך

...הנה לזה היה ענין ש'כפה עליהם הר כגיגית' שהוא בחי' וימינו תחבוקני דהיינו התגלות אהבה העליונה מלמעלה על ישראל ... שההבה זו תחבוקני לכנס"י ומקפת אותו מכל לך אפי' לבחי' אחוריים עד שאינו מניחו לפנות ממנו ומוכרח להיו' עומד עמו פכ"פ. דהיינו ש'ע"י אהבה עליונה זו, נתעורר ג"כ האהבה בנשמות ישראל עד שבאו למעלה ומדרגה שהקדימו נעשה כו'.... לא היה זה מלדס בבחירה ורלון אשר מעלמם לבד אלא ש'על ידי הגילוי מלמעלה לבחי' אהבתי אתכם על ידי זה דוקא נתעורר בהם הרלון והאהבה כו'.

כסימוכין להפיכת 'איום' ל'חיבוק', העירני הרה"ח אליהו הכהן פרידמאן שיחי' לדיוק-מפתיע של רבנו [לקו"ש חל"ו ע' 9 הערה 19] וז"ל: "אבל ברש"י [יתרו יט,יז. בפירושו השני 'ומדרשו'] לא הובא ההמשך [=המאיים]: 'אם אתם מקבלים' כו'.

בתחתית ההר – לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרכו שנתלץ ההר מקומו ונכפה עליהם כגיגית!

וע"פ פרש"י האוינו לכו"י. ד"ה יסובבנהו משמע שלפרש"י לא הי' בגדר הכרח אלא חיבה.

ומלבד הפלא שתולה הקדמת נעשה לנשמע בסיבת 'כפיית ההר' – אף שבאה לאחריה!... לדבריו נשללה מישראל הבחירה אם לקבל את התורה – עקב השתלטות על רצונם הפנימי [יותר גרוע מה'איום' למחצם!...]

הלזאת ייקרא 'קבלת התורה'?

רמב"ם יד החזקה - הלכות תשובה פרק ה

מעלה שאלת 'הכל צפוי והרשות נתונה'?

ותשובתו:

דע! שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה, אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר: ... אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים והמעשים אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך! ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה אלא בראיות ברורות מדברי החכמה...

התקפת הראב"ד על תירוץ הרמב"ם:

והשגת הראב"ד: א"ל לא נהג זה המחבר מנהג החכמים, שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבס ויניח דעתם בספק ואולי שעה אחת יבא הרהור בלבם על זה.

תשובת הראב"ד

ואע"פ שאין תשובה ללכת על זה, טוב הוא לסמוך לו קלת תשובה ואומר ... אין ידיעתו גזירה אבל היא כידעת האלטרנטיביים שיודעים מכח אחר מה יהיו דרכיו של זה ... וזו הידיעה אינה גזירה – וכל זה איננו שוא:

הוקשה לו:

האמנם ידיעת הבורא פאסיבית!?

כמפורש בספר התניא פרק מח

אבל הקב"ה דכתיב ביה: כי לא מחשבותי מחשבותיכם כו' הרי מחשבתו ודעתו שיודע כל הנבראים מקפת כל נברא מראשו ועד תחתיתו ותוכו ותוך תוכו הכל בפועל ממש. למשל כדור הארץ הלזו, הרי ידיעתו ית'

מקפת כל עובי כדור הארץ וכל אשר בתוכו ותוך תוכו עד תחתיתו הכל בפועל ממש שהרי ידיעה זו היא חיות כל עובי כדור הארץ כולו והתהוותו מאין ליש...

והדרא קושיית הרמב"ם לדוכתא בכל תוקפא!

תשובת הלוגית של הרמב"ם:

פארדוכס בלתי אפשרי רק ב'אטמוספירת' – ההגיון'

אבל יוצר ההגיון הוא 'כל יכול' – גם פארדוכסים!

⊠

'הגיגית-החלולה':

ההר – מסמל את 'אור האין סוף' שמתבעו 'קובר' כל מציאות מלבדו,

אבל מאחר ו'נתאוה' להיות לו דירה בתחתונים, לכן נוצר 'חלל' בתוך ה'גיגית' (שם מסתובבים הנבראים כמציאות...)

אילולא קבלו ישראל התורה מרצונם, אזי אין 'תחתונים' ולא נתממש ה'נתאוה' – אין אפשרות של 'פארדוכס' [אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו' – למפרע!]

בזכות אימוץ 'הבחירה-החפשית' נותר מצב פלאי: נתלש ההר ונכפה עליהם כגיגית' –

בתור עובדה: 'הכל כפוי והרשות נתונה'!

•

תירוץ התוספות
אקטואלי בכל הדורות

...החשש שמא יחזרו בהן מהאש הגדולה...